

خیام

ریاضیدانی که با نبوغ خود پهنه ریاضیات را دز زمینه های مختلف پهناورتر از گذشته نمود و بدینسان این دانش را برای همیشه دگرگون ساخت.

شاعری که با ذوق و قریحه شاعرانه خود بوستان شعر و ادب پارسی را طراوتی دیگر بخشید و با اندیشه های فراگیر فلسفی خویش برای آن ژرفنا و درونمایه ای شایان به ارمغان آورد.

انسانی که با خصایل پسندیده و فضایل همه جانبه خود افق دید انسان ها گسترده تر کرد و آنها را به رعایت ارزش ها و موازین انسانی فراخواند.

خیام در عنفوان جوانی کتابی درباره علم جبر نگاشت و در آن برای نخستین بار در تاریخ ریاضیات راه حل های چهارده نوع معادله درجه سه را با شیوه ای نوین به یاری مقاطع مخروطاتی نشان داد. برای پی بردن به شکوه و عظمت این شاهکار کافی است اشاره شود که بیش از پانصد سال پس از مرگ او سه ریاضیدان ایتالیائی که هر یک به نوبه خود از نامداران این فن بودند، پس از سال ها جهد و کوشش موفق شدند راه حلی برای یکی از ساده ترین انواع معادله درجه سوم پیدا کنند و آنها بزرگترین دستاورد ریاضی آن دوران قلمداد نمودند.

خیام ضرایب چند جمله ای ها را محاسبه و آنها را به شکل مثلثی به نمایش درآورد. در این ارتباط نیز می بایستی نزدیک به ششصد سال از مرگ او می گذشت تا بلز پاسکال، ریاضیدان مشهور فرانسوی، همان ضرایب را محاسبه کرد و به همان شکل ارائه دهد. از آن پس همواره سخن از "مثلث پاسکال" می رفت، لیک امروزه جریان بر اهل فن روشن گشته و این مثلث را به درستی "مثلث خیام" و یا "مثلث خیام - پاسکال" می نامند.

خیام جهت یافتن راه حلی برای اثبات اصل پنجم اقلیدس دست به کار شد که طبق آن از یک نقطه خارج از یک خط تنها و تنها یک خط می توان در همان صفحه به موازات آن ترسیم نمود. پیشنهاد نبوغ آسایی که او ارائه کرد چند قرن بعد پایه و اساس پیدایش هندسه ای نوین به نام "هندسه غیراقلیدسی" گردید که بدون آن شکل گیری هندسی-ریاضی نظریه نسبیت اینشتین غیر ممکن می نمود.

خیام به همراه تنی چند از ستاره شناسان و منجمین زمان خود موفق شد که پس از سال ها مشاهده و ارساد خورشید و ماه و دیگر اجرام سماوی دقیق ترین تقویم جهان را تدوین نماید. او بود که طبق این گاهشماری نوین نوروز، یعنی یکی از گرانبهاترین میراث های نیاکان ما را، بار دیگر به آغاز بهار بازگردانید. شگفتا که ما ایرانی ها کتاب او را سر سفره هفت سین خود قرار نمی دهیم تا از این بزرگمرد علم و دانش به خاطر خدماتی که به ما و پاسداری از میراث فرهنگی ما نموده است، اندکی قدردانی نمائیم.

براستی معلوم نیست که اگر ریاضیدانان و ستاره شناسان غرب بسی زودتر به دستاوردهای خیام پی می بردند و مجبور نبودند که خود چند صد سال در پی یافتن آنها باشند، این دو علم تا به کجا پیشرفت می کردند و به دنبال آنها دانش های دیگر دستخوش چه دگرگونی هائی می شدند.

به پاس خدمات گرانقدر و همه جانبه خیام به جهان ریاضیات "ناسا" با نهادن نام او بر روی نقشه کره ماه نام او را جاودانه تر نمود و چه خوش گفت برتراند راسل، ریاضیدان و فیلسوف نامدار انگلیسی، که غرب تاکنون نتوانسته است ریاضیدانی شاعر و شاعری ریاضیدان همانند خیام به جهان و جهانیان به ارمغان آورد.

خیام به یاری ذوق و قریحه ذاتی و شاعرانه خود گاه و بیگاه برای استراحت روح و روان اندیشه های فاخر فلسفی خود را در قالب رباعی، یعنی کوتاه ترین و موجزترین قالب شعر پارسی، به زبان آورده و آنها را در محافل کوچک برای دوستان و همفکران خود بازخوانی می کرد بی آنکه ادعای شاعری داشته و یا پایبند این باشد که او را شاعر و رباعی سرا خوانند. به همین جهت تا بیش از صد سال پس از مرگ او کسی از رباعیات او اطلاعی نداشت گو اینکه صدها شاعر با نام و بی نام به تقلید از او رباعی های بیشماری سروده بودند. اما همان محدود رباعی هائی که او سروده بود، پس از بازیابی سبب شهرتش به عنوان بزرگترین رباعی سراى جهان و مشهورترین شاعر ایرانی در گیتی شدند. ادوارد فیتزجرالد گمنام هم که رباعیات او را برای نخستین بار به زبان انگلیسی ترجمه کرد، خود از مشهورترین شاعران کشورش شد.

اما باید گفت و باید دانست که تنها نبوغ ریاضی خیام و ذوق و قریحه شاعرانه او نبودند که او را به این جایگاه والا در جهان علم و ادب نشانده اند، بلکه فضیلت های انسانی او همچون خردورزی و نیک اندیشی، کم گوئی و درگوئی، بلندنظری و دوری از بغض و رشک و حسد و ریا و ریاکاری، عدم آز و حرص به مال و مقام دنیا و نیز رعایت تعادل در همه موارد بودند که از او انسانی کم نظیر ساختند. نام و یادش جاودان باد.

پروفسور ناصر کنعانی؛ عضو هیئت امنای بنیاد فردوسی و

کارگروه دانش و پژوهش بنیاد فردوسی مشهد و کانون شاهنامه فردوسی توس